

*Dr. Hanusz Árpád*¹

Határon átnyúló turisztikai kapcsolatok a Felső-Tisza mentén

1. Bevezető

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja között, nagyon sok közös gazdasági kapcsolat van, de a turisztikai kapcsolatok fejlődését számos közigazgatási intézkedés nehezíti. Ezen intézkedések között a határok átjárhatóságában időről időre mutatkozó anomáliákat lehet első helyen említeni.

A természeti erőforrások és társadalmi vonzerők tekintetében szinte minta értékű az a hasonlóság és különbség, amely a két terület között megfigyelhető, és amely tényezők a szakirodalmak tekintetében igazi gazdasági-, társadalmi- és turisztikai együttműködést feltételeznének.

Turisztikai szempontból közel azonos vonzerőt jelentenek a magyar turistáknak a természeti vonzerők és az épített örökségturisztikai emlékek. A hazánkba látogató kárpátaljai turisták elsősorban a gyógy- és wellness turizmus szolgáltatásait valamint az üzleti turizmus miatt látogatnak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe.

A határokon átívelő turisztikai kapcsolatokból a turisztikai képzéseket lehet kiemelni, de a vízi turizmus és a gasztronómiai rendezvényturizmus továbbfejlesztésében is jelentős együttműködésre van lehetőség.

2. Kárpátalja turizmusfejlesztése

Kárpátalja turizmus fejlesztésének 2002–2010-es időtartamra vonatkozó állami programja kimondta, hogy nagyobb hangsúlyt kell fektetni az extrém turizmus fejlesztésére, kihasználva a Kárpátok adottságait. A kárpátaljai mentőszolgálat jelentése szerint a Hoverlát nyáron naponta 50-100 ember látogatja, nagy népszerűségnek örvend a téli pihenés. Erről tanúskodik az is, hogy a téli időszakokban csaknem 100%-os a síközpontok kihasználtsága. Egyes járásokban erre az időszakra esik a legnagyobb zsúfoltság. A hegyi turizmus vezető ággá válhat a megfelelő kiszolgálás és színvonal megteremtése után.

Az eltelt 5 évben egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek a hegyvidéki gyalogtúrák. Az Észak-keleti Kárpátok vonulatain kb. 400 különböző nehézségű turisztikai útvonal található. A nemzeti parkok és természetvédelmi területekre, évente több mint 300 ezer ember látogat, legtöbbször a gyalogosturizmus szerelmese. A Kárpátokban tervezett gyalogtúrák lehetőséget nyújthatnának a természet szépségeinek felfedezésére anélkül, hogy nagy befektetésre lenne szükség, és a természetet nagymértékben károsítanák.

Kárpátalján újfajta lehetőséget rejt magában az öko-fesztivál, amelyet gasztronómiai és az egzotikus turizmussal lehetne egybekötni. Alapvető adottságokkal főleg a rahói vidék rendelkezik, az ott élő hegyvidéki hucul hagyományokkal, amelyek sok látogatót vonzanak nemzeti fesztiváljaikkal, népművészeti tárgyaikkal, betlehemező karácsonyi szokásaikkal, speciális ételkülönlegességeikkel. Tavaszonként idegenforgalmi látványosság az állatok hegyekbe történő kihajtását megelőző búcsúztatás, a színes, mozgalmas fesztivál.

Lovas turizmus, mint turisztikai szolgáltatás, napjainkban csak a szolyvai, ökörmezői, ungvári járásokban és Beregszászon van jelen. Perspektivikus lehet a lovas sport és a lovas

¹ Dr. Hanusz Árpád Nyíregyházi Főiskola, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza E-mail: hanusz@nyf.hu

túra elterjesztése, amelyet a hegyi bázisok láncolatán lehetne kialakítani és létrehozni a Kárpátokat érintő országok között a lovas klassztert, amely felfűzné a természeti érdekességeket és biztosítaná a környezettudatos turizmusfejlődést.

A jogszabályi háttér megteremtésével és az infrastruktúra fejlesztésével jelentősen fejleszthető lenne a vadász turizmus. Erre a történelmi múltja is feljogosítja a területet, de a vadban való gazdagsága is.

Kárpátalja gyógyvizei, termálvizei, gyógyüdülőhelyei megfelelnek az általános elvárásoknak, és a gyógyturizmus nemzetközi színvonalú kiépítését tennék lehetővé. Jelenlegi állapotukban azonban, még a belföldi turizmus igény szintjét sem ütik meg.

Az egyik szoros együttműködés a vízi turizmusban figyelhető meg a két szomszédos terület között. A folyók és hegyi patakok kiváló lehetőséget biztosítanak a kajakozás, kenuzás és vadvízi evezés számára. Ma még csak a nagyszőlősi járási zöld turizmussal foglalkozó faluszövetség kínál ilyen fajta szolgáltatást, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Természetbarát szövetséggel együttműködve.

Különösen a falusi turizmus fejlődik gyors ütemben Kárpátalján, a megye ezen a téren ukrain viszonylatban is az első helyre került. Fejlődéséhez adottak a feltételek. A természeti, történelmi, építészeti emlékek, a folyók és tavak, a források és gyógyvizek, a növény és állatvilág, a népi építészet, a kézművesség, az évszázados szokások, a gyalog és kerékpártúrák, a halászat és vadászat, a lovaglás, a helyi nemzeti ételek vonzóvá tehetik a falusi turizmust a bel- és külföldi turisták számára. Ráadásul ennek az üdülési formának nagy előnye a viszonylag megfizethető ár. Hozzájárult ehhez a fejlődéshez a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Falusi Turizmus Szervezet is, ami a magyar állam pénzügyi segítségével 2008-ra több mint 10 településen szervezett Falusi Vendégfogadás OKJ tanfolyamot, és mintegy 500 vendégfogadó tett eredményes vizsgát. Visk, Técső, Péterfalva, Nagydobrony, Beregszász, Jánosi, Csetfalva, Mezővári, Bene, Beregdéda olyan települések, ahol a falusi turizmus vendéglátói szakemberként fogadják a turistákat. A képzésekkel nem csak a vendéglátók elméleti felkészítését segítették elő, hanem óriási előrelépés történt a fogadási feltételek infrastrukturális feltételeinek javításában. Ma még problémát okoz a marketing munka, a szolgáltatók közötti jelentősebb együttműködés hiánya, de egyre többen döbbennek rá, hogy a turizmus fejlesztése csak összefogással valósítható meg. Mielőbb szükség lenne a falusi turizmus népszerűsítésére és a törvényi szabályozására. A további fejlesztés érdekében fontos irány lenne az összefogás és a rekreációs zóna infrastruktúrájának kiépítése.

Ezeknek a problémáknak megoldása érdekében már 2001-ben jött létre a POLONINA nevű társadalmi szervezet, az agroturizmus fejlesztésének ösztönzésére. Feladatának tekintette a falvak infrastrukturális fejlesztésének ösztönzését, az agroturizmus népszerűsítését, a szülőföld megbecsülését célzó nevelés fontosságát, a falvak lakosságának megtartását, a természeti és kulturális értékek védelmét, valamint falusi lakosság ösztönzését a környezet védelmére.

Kárpátalja (központi földrajzi fekvése, éghajlati viszonyai, az árak versenyképessége a nyugat-európai árakkal szemben, sokszínű kulturális programjai, stb.) megfelelő adottságokkal tud biztosítani a kongresszusi turizmus jövőbeli fejlesztéséhez. Ehhez előbb azonban a megfelelő infrastrukturális feltételek kiépítésére lenne szükség pl. szállodák, rendezvénytermek, konferenciaközpontok stb. Kárpátalja akár központi szerepet is betölthetne Közép-Kelet Európa üzleti szférájában, közvetíthetne nyugat és kelet között. A folyamat beindításához elsősorban marketingkutatásra és piacelemzésre lenne szükség.

A beutazó turizmus prioritást élvez a területen, ugyanakkor fejlődését nagyban befolyásolja és meghatározza azoknak a törvényeknek a kidolgozatlansága, amelyek a ki és beutazást szabályozzák. A határátkelőhelyek infrastrukturális fejlesztése, új határátkelők nyitása segíthetne a turisztikai határforgalom kulturáltságának javításában. A szolgáltatások színvonalának növelésére, a várakozási idő csökkentésére, információs központok

létrehozására van szükség az átkelőhelyeken. Az átkelő helyek számának növelésével csökkenthető lenne a nagyobb átkelőkön (Záhony, Beregsurány, Tiszabecs) a kishatármenti bevásárló turizmus forgalma, és sokkal kulturáltabb feltételeket lehetne biztosítani a kölcsönös turista forgalomnak.

A jelen állapot szerint a turisztikai létesítmények út menti infrastruktúrája elégtelen. A motelek, kempingek, pihenőhelyek száma kevés, a meglévők pedig elavultak, kiöregedtek, infrastruktúrájuk erősen megkifogásolható. Felszereltségük, fűtési-, higiéniai-, energetikai-, elektromos- és vízellátásuk modernizációra szorul. A fejlődés jelei látszanak az elmúlt 5 év fejlesztésének köszönhetően, de a meglévő objektumok felújítása és újak építése a fő útvonalak mentén egyre égetőbb probléma.

2. 1. A turizmusfejlesztést gátló tényezők

- A programok kiajánlásánál problémát okoz a nyugat-európai turisták számára a vízumkényszer.
- Határátkeléskor hosszú a várakozási idő, túlzott a bürokráciai.
- Hiányos a nyelvi információs rendszer, kevés a turistát segítő információs pont.
- A meglévő infrastruktúra – a javulás ellenére is – alapvető ellátási nehézségeket okoz.
- A közbiztonság hiánya, a korrupció jelenléte.
- A szakképzett humán erőforrás hiánya.
- A környezetvédelmi előírások durva megsértése, a környezetszennyezés megléte, a környezettudatos magatartás hiánya.

2. 2. A turizmus fejlesztését szolgáló intézkedések

- Megfelelő infrastruktúra fejlesztése, meglévő szállás- és vendéglátóhelyek felújítása, újak építése.
- A szolgáltatói szféra határfokának növelése (orvosi ellátás, tömegközlekedés, biztosítási rendszer, stb.).
- A bizonytalan határátlépések és indokolatlan várakoztatások megszüntetésére tett intézkedések.
- A közúthálózat állagának javítása, az egyértelmű tájékoztató táblák (kresz-táblák) kihelyezése!
- Megbízható közbiztonság kiépítésére, a korrupció visszaszorítására tett intézkedések.
- Rendezett közigazgatási és jogi keretek és feltételek biztosítása.
- A humán erőforrás képzésében tett konkrét intézkedések. Idegenvezetők és turisztikai szakemberek képzése. (2008-ban 20 idegenvezető eredményes képzését segítette elő a magyar állam a Falusi Turizmus Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete és az Ungvári Nemzeti Egyetemmel közösen.)
- Rendezett közigazgatási és jogi keretek és feltételek biztosítása.

3. Konkrét fejlesztési tervek

A helyi kutatások alapján arra a következtetésre jutottak, hogy többirányú fejlesztésre van lehetőség. Minden járásban ki kell alakítani a pihenő- és üdülő turizmus feltételeit a belföldi turizmus fejleszthetősége miatt. Kilenc járásban a gyógyturizmus, tízben a gyalogtúrázásra van fejlesztési lehetőség. A hegyi járásokban a síturizmusra lehet szakosodni. Hét járásban

lehetőség van az öko-, ötben az üzleti-, négyben a lovas-, hatban a vadász-, kettőben a kerékpár turizmus fejlesztésére. Nyolc járás alkalmas a tranzit turizmus feltételeinek kiépítésére. A falusi turizmus fejlesztésére a beregszászi, a nagyszőlősi az ökörmezői és a rahói járás a legalkalmasabb. A beregszászi, ungvári és munkácsi járás rendelkezik a legtöbb adottsággal a kulturális turizmus fejlesztéséhez.

11 járásban az idegenforgalmi infrastruktúra modernizációját tartották a legfontosabbnak és minden járás számára azonos fontosságú a határmenti együttműködés, ezért partnerkapcsolatot építenek ki és tartanak fenn a közvetlen szomszédokkal.

Szubrégiós terveket dolgoztak ki a befektetési lehetőségek számára. A térséget az elemzés szempontjából három szubrégióba osztották:

- A) **A kárpátaljai síkság** az ungvári, a nagyszőlősi és a beregszászi járást foglalja magába.
- Határmenti fekvése a nemzetközi turizmus fejlesztését szolgálja, együttműködésre van lehetőség a szomszédos országokkal.
  - A nemzetközi jelentőségű vasutak és közutak a tranzit forgalom kiépítésének kedveznek, hotelek, motelek, és vendéglátóipari létesítmények építését kell szorgalmazni.
  - A folyók és termálvizek a gyógy- és vízi turizmus kiépítését szolgálják.
  - A történelmi borvidék a gasztronómiai és borturizmus kiépítésére nyújtanak
  - lehetőséget.
  - A történelmi várak és városok gazdag emlékvilágukkal a kulturális turizmus
  - fejlesztését helyezik előtérbe; a kulturális turizmust kiszolgáló szállás- és kirándulóhelyek építésére van befektetési lehetőség.
- B) **A Verhovina-Poloneni szubrégiót** a nagybereznai és a volóci járás alkotja.
- Észak-nyugati fekvése, nemzetközi útvonalak mentén való elhelyezkedése miatt a tranzit turizmus feltételeinek kiépítésére van lehetőség Lengyelország felé (szállás és vendéglátó infrastruktúra).
  - Természeti értékei a hegyi-, a sí- és a gyógyturizmus fejlődését segítik elő.
  - A vidéket be lehet vonni a határközi (ukrán-lengyel, ukrán-szlovák) gyalog- és kerékpártúrákba.
- C) **A Felső-Tisza-vidék** főként a rahói járást fedi le.
- A sok folyó, gyógy- és termálvizű forrás valamint a meglévő szanatóriumok és gyógyszállók a gyógyturizmus további fejlesztésének kedveznek
  - Legfontosabb látványosság a Hoverla. Itt található a Kárpáti Bioszféra Rezervátum, a hegyi turizmusra lehetne szakosodni, és kiépíteni a megfelelő infrastruktúrát.
  - Az etnikai sokszínűség és a hucul hagyományok az öko-etnikai turizmus fejlődését szolgálják.
  - Legnagyobb lehetőség az ökoturizmus fejlesztésére van, Rahó részére egy programot dolgoztak ki egy ökológiai rekreációs övezet létrehozására.
  - A falusi turizmus fejlesztése is perspektívát rejt magában.

4. Következtetések

Kétségtelen, hogy a turizmus jótékony hatással van a gazdaság fejlődésére. Pozitív hatása megmutatkozik a fizetési mérlegre, a jövedelemtermelő képességre, a foglalkoztatottságra gyakorolt hatásban, a területfejlesztés és a vállalkozások ösztönzésében. Nagy szerepet játszik az épített attrakciók, várak, templomok stb. megőrzésében, elősegíti az infrastrukturális fejlesztést.

Sajnos pozitív hatásai mellett a negatív hatások is fellelhetők, melyek főként a társadalmi-, kulturális- és természeti környezetre gyakorolt hatásban figyelhetők meg. Kárpátalján ma ugyan még nem beszélhetünk tömegetturizmusról. Ez részben az elmaradottságnak és infrastruktúra hiányának is „köszönhető”. Félő, hogy az idegenforgalmi fejlesztések következtében megjelenős turistaáradat hosszútávon káros hatással lesz (lehet), a társadalmi- és természeti környezetre.

Az egyre nagyobb arányú turizmussal összefüggő közlekedési forgalom szennyezi a levegőt, a hegyvidéki területek és erdőségek jelentős károkat szenvednek a sípályák, túraútvonalak, pihenőbázisok stb. kiépítése miatt, károsítva nem csak a növény- és állatvilágot, hanem a talajt is. A turizmus további problémája a zsúfoltság. A turisták létszámának növekedése következtében a turisztikai desztináció elveszítheti vonzerejét, mivel a túl nagy számú turista tönkreteszi azokat az erőforrásokat, amelyek a turizmus fejlődésének alapjául szolgáltak.

A fenntartható turizmus koncepciója jó irányvonal. El kell dönteni, hogy hány turistát és milyen turistatípusokat szeretne egy adott hely lakossága a területre vonzani, mi az az optimális látogatószám, amely megfelel a fogadóterület fizikai-, környezeti- és társadalmi kapacitásának stb. Félő, hogy a gyors profitszerzés érdekében ezek a tényezők háttérbe szorulnak. Megoldást (a spontán fejlődés helyett) a tervezett idegenforgalmi fejlesztés jelent. A tervezés során maximalizálni kell a turizmus pozitív hatásait, és minimalizálni a negatív hatásokat. Mindez hosszú távú gondolkodást és fejlesztést igényel mind a turisztikai szektor szereplői, mind a lakosság részéről.

Irodalom

- BALOGH CS. (2005) 2004 a turizmus éve volt. Kárpáti Igaz Szó, 2005. január 15.
- BOLTIK J. – DUPKA GY. (1993) Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- FATULA M. – PAP I. – SZABÓ L. Környezetünk, egészségünk. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- FEGYIR S. – DMITRO D. – SZERGIJ F. – IGOR L. (2001) Kárpátalja, Ungvár
- HANUSZ Á. (1998) Határmenti területek idegenforgalmi fejlesztési lehetőségei – In: Boros L. szerk.: Táj, ember, gazdaság. Észak- és Kelet-magyarországi Földrajzi Évkönyv 5. kötet, Nyíregyháza, pp. 94-106.
- HANUSZ Á. (1999) Kárpátalja idegenforgalma a 19-20. században – In: Boros L. szerk.: Észak- és Kelet-magyarországi Földrajzi Évkönyv 6. sz. Nyíregyháza, pp. 205-213.
- HANUSZ Á. (2003) Határon átnyúló idegenforgalmi fejlesztések és lehetőségek Kárpát-Ukrajnában – In: Szónokyné Ancsin G. szerk.: Határok és az Európai Unió. Szeged, pp. 117-126.
- HANUSZ Á. (2005) Adatok és tények Kárpátalja turizmusáról. In: Kókai S. szerk.: Természettudományi közlemények 5. Nyíregyháza, pp. 125-140.
- HORVÁTH Z. GY. – KOVÁCS S. (2002) Kárpátalja Kincsei. Masszi és a Romantika Kiadó, Budapest
- KOVÁCS S. (2004) Bús dűledékeiden... Kárpátalja középkori várépítészeti emlékei. Minerva Műhely, Budapest
- NÉMET A. (2000) Kárpátalja. Panoráma „mini” útikönyvek, Medicina Könyvkiadó
- SZABÓ L. (1993) Kárpátalja demográfiája. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатська обласне управління статистики) (2005) Національний склад населення та його мовні ознаки, Ужгород
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатська обласне управління статистики) (2007) Закарпаття санаторії та туризм, Ужгород